

Κωνσταντίνος Μ. Κούμας

[1777 - 1836]

Κωνσταντίνος Μ. Κούμας, Σύνταγμα φιλοσοφίας. Τόμος δεύτερος, περιέχων Λογικήν, καὶ ἐπίμετρον αὐτῆς τὴν καθολικὴν Γραμματικὴν, Ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας, 1819.

(σσ. 15-18)

Μέρος Α΄.

Περὶ Ἰδεῶν καὶ τῶν ἐκφραζόντων αὐτὰς ὄρων.

Κεφάλαιον Α΄.

Περὶ ἀπλῶν καὶ συνθέτων ἐννοιῶν.

ΛΑ΄. Ἐπειδὴ πᾶσα ἰδέα εἶναι ἔμμεσος ἀντίληψις τοῦ νοῦς γινομένη ἐξ ἀντιλήψεων ἀμέσων, τὰς ὁποίας λαμβάνομεν διὰ τῶν αἰσθήσεων καὶ ἐπειδὴ ὁ νοῦς φιλοτεχνεῖ τὰς ἰδέας, ἐνῶ ἀφαιρεῖ μὲν τὰ προσιδιάζοντα, κατέχει δὲ τὰ κοινῶς προσόντα (Ἐμπ. Ψυχ., ΡΝΗ΄)· διὰ τοῦτο πρὶν εἶπωμεν περὶ ἰδεῶν ἐκρίναμεν εὐλογον νὰ διαλάβωμεν περὶ ἀντιλήψεων μερικῶν, ὄχι ὡς ἔργων τοῦ νοῦς, ἀλλ’ ὡς ὕλης ἀναγκαίας εἰς κατασκευὴν τῶν ἰδεῶν του καὶ περὶ ἀφαιρέσεως, ἡγουν τοῦ τρόπου, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ νοῦς ἐκ τῶν ἀντιλήψεων ἐργάζεται τὰς ἰδέας, εἰς τὰ δύο πρῶτα κεφάλαια τοῦ ἀνὰ χεῖρας Μέρους.//

ΛΒ΄. Ἀντικείμενον ἀντιλήψεως ὀνομάζεται ὅ,τι ἀντιλαμβανόμεθα μὲ τὴν αἴσθησιν ἢ τὴν φαντασίαν, τὸ ὁποῖον πρεπόντως ὀνομάζεται καὶ ὕλη τῆς ἀντιλήψεως ὁ δὲ τρόπος, κατὰ τὸ ὁποῖον τὸ ἀντιλαμβανόμεθα, ὀνομάζεται τῆς ἀντιλήψεως τὸ εἶδος. Τὸ δὲ τὴν ἀντίληψιν δεχόμενον ὀνομάζεται ὑποκείμενον τῆς ἀντιλήψεως ἀντιλαμβάνεσαι, φέρ’ εἰπεῖν, τὴν τράπεζαν ταύτην διὰ τῆς ὀράσεως. Ἡ τράπεζα εἶναι τῆς ἀντιλήψεως τὸ ἀντικείμενον καὶ ἡ ὕλη ὁ κατὰ τὸν ὁποῖον τὴν βλέπεις τρόπος, τὸ εἶδος σύ, τὸ ὑποκείμενον.

ΛΓ΄. Χαρακτὴρ ἀντικειμένου ὀνομάζεται ὅ,τι εὐρίσκεται ἀναπόσπαστον ἀπ’ αὐτοῦ· εἰς ταύτην, φέρ’ εἰπεῖν, τὴν τράπεζαν, τὸ

τετράπλευρον σχῆμα, ἡ ξυλίνη ὕλη, τὸ στερόδόν, τὸ μελανωπὸν χρῶμα, τὸ τετράπουν αὐτῆς, εἶναι ὄλα χαρακτῆρες τοῦ ἀντικειμένου.

ΛΔ'. Φανερόν δὲ εἶναι ὅτι καθεὶς χαρακτῆρ, θεωρούμενος χωρὶς, γίνεται ἀντικείμενον ἀντιλήψεως, καὶ καθὼς τὸ ἀντικείμενον δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν σύνθετον ἐκ πολλῶν ἀντικειμένων, οὕτω καὶ τὴν ἀντίληψιν σύνθετον ἐκ πολλῶν ἀντιλήψεων.

ΛΕ'. Ἐξεύρομεν δὲ πολλὰ ἀντικείμενα εἰς τὰ ὁποῖα ἄλλα ἀντικείμενα νὰ εὔρωμεν δὲν δυνάμεθα, οἷον θερμότης, ψύχος, ὁδμή, κόκκινον, πράσινον κτλ. Καθὼς δὲ τὰ ἀντικείμενα, οὕτω καὶ τὰς ἀντιλήψεις τῶν δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν ἀπλᾶς.

ΛΣΤ'. Ἐντεῦθεν προέρχεται τῶν ἐννοιῶν ἡ διαίρεσις εἰς ἀπλᾶς καὶ μὴ ἀπλᾶς ἐκ τῶν ὁποίων αἱ μὲν πρῶται εἶναι αἱ χαρακτῆρος παντὸς ἄμοιροι αἱ δὲ δεύτεραι, αἱ ἐξ ἀπλουστέρων ἄλλων χαρακτηριζόμεναι. Ἀπὸ δὲ τὰς μὴ // ἀπλᾶς αἱ μὲν εἶναι σύνθετοι, εἰς ὄσας φυσικῶς συνέρχονται αἱ ἀπλούστεραι, οἷον ἡ τῆς φλογός, εἰς τὴν ὁποία φυσικῶς συνέρχονται φῶς καὶ καῦσις καὶ σχῆμα· αἱ δὲ συμπελεγμένοι, εἰς ὄσας αἱ ἀπλούστεραι εἰσβιβάζονται ἢ ὑπὸ τῆς φαντασίας ἢ ὑπὸ τῆς τέχνης.

ΛΖ'. Καὶ ὑπὸ μὲν τῆς φαντασίας συμπλέκονται αἱ ἐννοιαὶ κατὰ τε τοὺς εἰρημένους (Ἐμπ. Ψυχ. ΡΔ'.) τρόπους, καὶ κατ' ἄλλους ἴσως, τοὺς ὁποίους ἐμπορεῖ τις νὰ προσθέσῃ εἰς ἐκείνους ὑπὸ δὲ τῆς τέχνης συμπελεγμένοι εἶναι ἡ τοῦ καραβίου, τοῦ οἴκου, τοῦ ὠρολογίου, καὶ ἄλλων πολλῶν τεχνουργημάτων.

ΛΗ'. Θεωρούμεναι δὲ αἱ ἐννοιαὶ ἐκ τοῦ εἶδους (ΛΒ'), ἡγουν τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὁποῖον τὰς ἐννοεῖ τὸ ὑποκείμενον, διαιροῦνται εἰς ἐναργεῖς καὶ ἀμυδράς. Ἐναργῆς ἐννοια εἶναι, διὰ τῆς ὁποίας καταλαμβάνεις τὸ πρᾶγμα καθαρῶς, καὶ τὸ διακρίνεις ἀπὸ πᾶν ἄλλο, οἷον ἡ τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ βοός, τοῦ οἴκου, τοῦ τριγώνου, καὶ τῶν ἄλλων γνωριωτάτων πραγμάτων ἀμυδρὰ δέ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀμφιβάλλεις, ἂν εἶναι τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ πρᾶγμα· οὕτω πάσχεις, ὅταν ἀκούων φωνὴν τινὸς συνειθισμένην δὲν ἐμπορῆς νὰ διακρίνης καὶ τίνος τῶν γνωρίμων σου

εἶναι καὶ τὸν μακρόθεν βλεπόμενον ἀμυδρῶς καταλαμβάνεις ὡς ὄντα τὸν Φειδίαν τὸν φίλον σου ἢ τινα ὅμοιον ἐκείνου.

ΛΘ'. Ἡ ἐνάργεια τῶν συνθέτων καὶ συμπεπλεγμένων ἐννοιῶν (ΛΣΤ') γεννᾶται ἀπὸ τὴν ἐναργῆ κατανόησιν τῶν, ἐκ τῶν ὁποίων, συγκροτοῦνται ἀπλουστέρων καθὼς ἐξ ἐναντίας ἢ ἀμυδρία, ἀπὸ τὴν ἐκείνων ἢ ἀσαφῆ κατάληψιν ἢ ἀκαταληψίαν ἐννοῶ, φέρ' εἰπεῖν, τί εἶναι φλόξ, // ἐπειδὴ ἐννοῶ ἐναργῶς, τί εἶναι θερμότης, Τί φῶς, τί τὸ πυραμιδοειδὲς καὶ εἰς ὀξύτητα λήγον σχῆμα· ἐὰν δ' ἀγνοῆται τι ἐκ τούτων, ἡ ἐννοια εἶναι ἀσαφῆς καὶ ἀμυδρά· αἱ δὲ ἀπλαῖ ἐννοιαί, (ΛΕ') ἔχουσιν ἐξ ἑαυτῶν τὴν ἐνάργειαν ἢ τὴν ἀμυδρίαν. Διότι τί εἶναι γλυκύτης, τί θερμότης κτλ. ἐξεύρω ἐναργῶς ἐξ αὐτῶν τούτων, καὶ οὐχὶ ἐκ τῶν ὁποίων δὲν ἔχουσι χαρακτήρων.

Σημείωσις. Ἐπειδὴ τὰς ἀπλὰς ἐννοίας, ὡς ἀμοίρους χαρακτήρων, εἰς ἄλλους δὲν ἐμποροῦμεν νὰ ἐξηγήσωμεν, ἐὰν δὲν τὰς γνωρίζωσιν ἐξ ἰδίας ἑαυτῶν πείρας, διὰ τοῦτο πολλοὶ νεώτεροι τὰς ὀνομάζουσι συγκεκριμένως ἐναργεῖς, ἐὰν εἶναι γνώριμοι ἀλλὰ τὸ ἀπλοῦν, ὁ λόγος βοᾷ ὁ ὀρθός, σύγχυσιν δὲν πάσχει ποτὲ οὐδεμίαν καὶ ἄλλως ἐννοια συγκεκριμένως ἐναργῆς μὲ φαίνεται πρᾶγμα τραγελαφικόν, διότι ἡ τὸ ἐν ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ εἶναι ἢ τὸ ἄλλο.

Μ'. Ἡ αὐτὴ σύνθετος ἐννοια συμβαίνει συχνάκις νὰ εἶναι καὶ ἐναργῆς καὶ ἀμυδρὰ κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο· οἷον τὴν σύνθετον ἐννοιαν τῶν τριῶν γραμμάτων α, β, γ, ἀντιλαμβάνεσαι ἐναργῶς, ἐπειδὴ ἐξεύρεις καθενὸς καὶ τὸ σχῆμα καὶ τὴν δύναμιν, καί, ὁσάκις θελήσης, τὰ φαντάζεσαι καὶ τὰ τρία ὁμοῦ ἐναργέστατα· ὡσαύτως ἐναργῶς μὲν ἐννοεῖς καὶ ὄλα τὰ εἰκοσιτέσσαρα γράμματα, γινώσκων ἀκριβῶς καὶ τὸ σχῆμα καθενὸς καὶ τὴν δύναμιν ἀλλ' ἐὰν θελήσης νὰ τὰ καθυποβάλῃς ὄλα ἐντάμα εἰς τὴν ἐποπτεῖαν, καὶ νὰ τὰ φαντασθῆς ἐν ταυτῷ, εἰς μάτην θέλεις ἀναγκάσειν τὴν φαντασίαν.//

.....

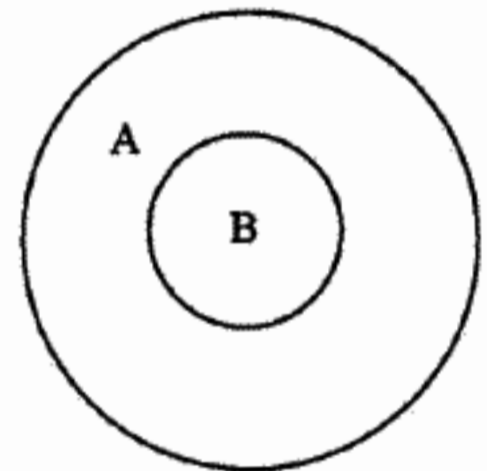
(σσ. 24-32)

Κεφάλαιον Δ΄.

Περὶ νοητῶν ὄντων, ὅπου καὶ περὶ τῶν
πρώτων ἀρχῶν τῆς Λογικῆς.

ΝΕ΄. Πᾶν ἀντικείμενον, ἐὰν δὲν δύναται νὰ παρασταθῆ εἰς τὸν νοῦν, ποτὲ δὲν γίνεται νοητόν· ἀλλὰ διὰ νὰ δύναται, // ἐξ ἀνάγκης ἀπαιτεῖται νὰ εἶναι σύμφωνον πρὸς ἑαυτό· διότι, ἐὰν δὲν εἶναι σύμφωνον, δὲν προσαρμόζεται εἰς τὴν συμφωνίαν τῶν ἐννοιῶν καὶ γνώσεων καὶ ἐπομένως, εἶναι ψευδές (Α΄). Τοιοῦτον τι νοητόν ὀνομάζεται ὄν κατὰ λογικὴν σημασίαν· τὸ δὲ μὴ δυνάμενον νὰ νοηθῆ, μὴ ὄν ἢ μηδέν· καὶ τὰ δύο δὲ ἐκλαμβάνομεν ἀφηρημένως, χωρὶς τῶν πραγμάτων εἰς τὰ ὅποια τὸ μὲν ἀποδίδεται ὡς ὄν, τὸ δὲ ἀπάγεται ἀπ' αὐτῶν ὡς μηδέν· οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, τὸ τρίγωνον μὲ τρεῖς γωνίας καὶ τρεῖς πλευρὰς ἐννοῶ ὡς ὄν λογικῶς· τὸ δὲ τρίγωνον μὲ πέντε πλευρὰς ὡς μηδέν.

ΝΣΤ΄. Ἀλλὰ μὴ ὄντα εἶναι καὶ τῆς φαντασίας τὰ ἀναπλάσματα· οἷον χρυσοῦν ὄρος, τραγέλαφος, πήγασος, τὰ ὅποια πραγματικῶς δὲν ὑπάρχουσι (Ἐμπ. Ψυχ. ΡΣΤ΄) μ' ὅλον ὅτι καὶ αὐτὰ εἶναι νοητά. Τὸ ὄν λοιπὸν ἐμπορεῖ νὰ ἐκληφθῆ διττῶς κατὰ λογικὴν καὶ κατὰ πραγματικὴν σημασίαν καὶ ὅ,τι μὲν ὑπάρχει πραγματικῶς εἶναι καὶ νοητόν· ὅ,τι δὲ νοεῖται, δὲν εἶναι ἐξ ἀνάγκης καὶ πρᾶγμα. Ἐὰν δὲ ὑποθέσωμεν δύο ὁμοκέντρους κύκλους, τὸν μὲν μεγαλύτερον Α τῆς νοήσεως, τὸ δὲ μικρότερον Β τῆς ὑπάρξεως, βλέπομεν προφανῶς, ὅτι τὸ εἰς τὸν κύκλον τῆς ὑπάρξεως, περικλείεται καὶ εἰς τὸν τῆς νοήσεως· ἀλλὰ τὸ εἰς τὸν κύκλον τῆς νοήσεως δὲν περικλείεται ἐν ταυτῷ καὶ εἰς τὸν τῆς ὑπάρξεως.

ΝΖ΄. Πάσης ιδέας τὸ νοητόν παριστάνεται εἰς τὸν νοῦν μας διὰ τῶν χαρακτήρων τῆς (ΝΓ΄), τοὺς ὁποίους περιέχει κατὰ βάθος οἷον ὁ ἄνθρωπος παριστάνεται εἰς τὸν νοῦν μας μὲ τοὺς χαρακτήρας ζῶον καὶ λογικόν, συνάμα λαμβανομένους. Πᾶσα λοιπὸν ιδέα εἶναι ἴση μὲ τὸ

ἄθροισμα τῶν χαρακτήρων της ἢ δὲ ἐξίσωσίς των σημαίνεται μὲ τὸν τύπον $A=A$. Θέτομεν δηλαδή εἰς τὸ νοῦν μας τὸ ἀντικείμενον τῆς ιδέας, ἀντιθέτομεν ἔπειτα εἰς αὐτὸ τῶν χαρακτήρων του τὸ ἄθροισμα, καὶ εὐρίσκοντές τα ἴσα, τὰ συνθέτομεν εἰς ἑνὸς λογικοῦ ὄντος συμπλήρωσιν (NE´) ὁ τύπος $A=A$ ἐμπορεῖ νὰ ἀναγνωσθῆ διαφόρως, ἀναλυόμενος εἰς διαφόρους μὲν ἀποφάνσεις, τὸ αὐτὸ δὲ πάντοτε σημαίνουσας. Ἄπαν ὄν εἶναι ἴσον ἑαυτοῦ· καί, ἅπαν ὄν εἶναι σύμφωνον πρὸς ἑαυτό· καί, ἅπαν ὄν εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἶναι· καί, Ἄπαν ὄν ἐστίν, ὃ ἐστί· καί (ὅταν ἐκληφθῆ ἡ ιδέα ὡς ὄλον, τοῦ ὁποῖου μέρη εἶναι οἱ χαρακτῆρες (N´)). Τὸ ὄλον εἶναι ἴσον μὲ ὄλα τὰ μέρη του ὁμοῦ λαμβανόμενα· καὶ ὄλα τὰ μέρη ὁμοῦ λαμβανόμενα συναποτελοῦσι τὸ ὄλον· ὁ τύπος οὗτος περιέχει τὴν εἰς τὸ διανοεῖσθαι ἀρχὴν τῆς θέσεως καὶ ἀντιθέσεως καὶ συνθέσεως ἥτις λέγεται καὶ ἀρχὴ τῆς ἀπολύτου ταυτότητος θέλομεν δὲ ἰδεῖν εὐθεῖς τρεῖς ἄλλας ἀρχὰς ἐχούσας πρὸς ἀλλήλας τὸν λόγον τῆς θέσεως καὶ ἀντιθέσεως καὶ συνθέσεως.

NH´. Ὅσοι μὲν χαρακτῆρες δὲν δύνανται νὰ ἐνωθῶσιν εἰς ἀντικειμένου ιδέας συμπλήρωσιν, ἐπειδὴ ἀναιροῦνται ὑπ' ἀλλήλων, ὀνομάζονται ἀντιφάσκοντες. Εἰς τὸ τρίγωνον, φέρ' εἰπεῖν, ἡ στρογγυλότης καὶ τὸ τρεῖς γωνίας ἔχειν, εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ ζῶον καὶ τὸ πάνσοφον, εἶναι χαρακτῆρες ἀντιφάσκοντες, ἐπειδὴ ὁ εἷς ἀναιρεῖ τὸν ἄλλον. Ὅσοι δὲ δύνανται νὰ ἐνωθῶσι λέγονται // σύμφωνοι· τοιοῦτοι εἶναι εἰς μὲν τὴν ιδέαν τοῦ τριγώνου αἱ τρεῖς πλευραί, εἰς δὲ τὴν ἀνθρώπου τὸ ζῶον καὶ τὸ λογικόν. Ἐπειδὴ δὲ δι' ἀντιφασκόντων χαρακτήρων δὲν ἐμπορεῖ νὰ νοηθῆ τίποτε, διότι χάνεται ἡ ἀρμονία τῶν ἐννοσιῶν καὶ γνώσεων (NE´), ἐκ τούτου προέρχεται γενικὸς νόμος τῆς Λογικῆς ἢ ἀρχή: μὴ θέσης ἀντιφάσκοντα, ἀλλὰ σύμφωνα· ὀνομάζεται δὲ ἀρχὴ θέσεως.

NΘ´. Ἡ ἀρχὴ τῆς θέσεως συνέχεται ἀναγκαίως μὲ τὴν ἀρχὴν τῆς ταυτότητος (ἀνωτ.). Ἐπειδὴ δηλονότι $A=A$, ἄρα καὶ $-A=-A$, ἦγουν ἐπειδὴ ἡ ιδέα ταυτίζεται μὲ τὸ ἄθροισμα τῶν χαρακτήρων της, ἐὰν ἐννοήσωμεν ἀντικείμενον ιδέας μὲ χαρακτῆρας ἀναιροῦντας τὸ ὑπὸ τῆς

ιδέας παριστανόμενον, ἢ νόησις μας εἶναι ἀδύνατος ἢ, συντομώτερον, ἐὰν ἀποδώσωμεν εἰς τὴν ιδέαν ἀντιφάσκοντα χαρακτηρισ εἰς ἔκφραση λοιπὸν νὰ ἐκφρασθῇ ἡ ἀρχὴ τῆς θέσεως καὶ οὕτως εἰς κανὸν Ὅν δὲν ἀποδίδονται ἀντιφάσκοντες χαρακτηρισ οὕτω δὲ ἐκφραζομένην τὴν ὀνομάζουσαν ἀρχὴν τῆς Ἀντιφάσεως ἦτο ὅμως κάλλιον, ἐὰν τὴν ὀνόμαζαν ἀρχὴν τῆς μὴ ἀντιφάσεως, ἐπειδὴ δι' αὐτῆς ἀποδιώκεται ἡ ἀντίφασις ἀπὸ τὴν ιδέαν, ἀλλὰ δὲν εἰσάγεται. Ἐσφαλμένη εἶναι ὡσαύτως καὶ ἡ συνειθισμένη ἔκφρασις ταύτης τῆς ἀρχῆς ἀδύνατον τὸ αὐτὸ εἶναι ἅμα καὶ μὴ εἶναι διότι, εἰ μὲν ἐκληφθῇ λογικῶς (ΝΣΤ'), ὀρθῶς ἤθελεν ἐκφρασθῆν ἀδύνατον τὸ αὐτὸ νοεῖσθαι ἅμα καὶ μὴ νοεῖσθαι· εἰ δ' ἐκληφθῇ πραγματικῶς, δὲν θέλει εἶσθαι πλέον ἀρχὴ τῆς Λογικῆς, ἀλλὰ τῆς Μεταφυσικῆς, διὰ τῆς ὁποίας διδάσκεται ὄχι ἡ νόησις, ἀλλ' ἡ γνῶσις τῶν πραγμάτων. //

Ε'. Ἐπειδὴ δὲ πᾶν νοητὸν ἔχει χαρακτηρισ, διὰ τῶν ὁποίων προσδιορίζεται (ΝΖ'), καὶ δὲν εἶναι δυνατόν, ὥστε εἰς τὸ αὐτὸ νοητὸν ὁ αὐτὸς χαρακτήρ καὶ νὰ ἀποδίδεται ἐν ταυτῷ καὶ νὰ μὴ ἀποδίδεται. Δὲν δύναται, φέρ' εἰπεῖν, τὸ ὀρθογώνιον τρίγωνον νὰ ἔχη μίαν γωνίαν ὀρθὴν καὶ νὰ μὴ ἔχη μίαν γωνίαν ὀρθὴν· διότι τοῦτο εἶναι ἀντιφατικόν. Διὰ τοῦτο ἐκ δύο ἀντιθέτων καὶ ἀντιφατικῶν χαρακτήρων ὁ εἷς μόνον ἀποδίδεται εἰς νοητὸν τι, ὁ δὲ ἕτερος ἀποφάσκειται. Ἐντεῦθεν δὲ προῆλθεν ἡ ἀρχὴ· ἐκ δύο ἀντιθέτων χαρακτήρων ἕνα μόνον θέσον εἰς τι νοητὸν, καὶ ἀφ' οὗ θέσης τὸν ἕνα τοῦτον, τὸν ἕτερον ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ τὸν ἄρχῃ ὀνομάζεται δὲ ἀρχὴ τῆς ἀντιθέσεως, ἐπειδὴ δὲ ἐκ δύο ἀντιφατικῶν χαρακτήρων ἢ ὁ εἷς πρέπει νὰ ἀποδοθῇ, ἢ ὁ ἕτερος καὶ ὄχι τι μεταξὺ τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου· διότι εἰς τὰ ἀντιφάσκοντα μεσιτεῦον δὲν εἶναι. Διὰ τοῦτο ἐμπορεῖ ἡ ἀρχὴ αὕτη νὰ ὀνομασθῇ καὶ ἡ τῆς ἀποβολῆς τοῦ μέσου ἢ τρίτου ἐπὶ δύο ἀντιφασκόντων.

ΕΑ'. Ἐπειδὴ δὲ πάντοτε, ὅταν νοῆται τι ὡς προσδιορισμένον διὰ τῶν χαρακτήρων του, ἐκ δύο ἀντιθέτων τίθεται μὲν ὁ εἷς (ἀνωτ.), ἐμπορεῖ δέ, ἂν θεωρήσωμεν αὐτοὺς καθ' ἑαυτοὺς τοὺς χαρακτηρισ, νὰ τεθῇ

ὅποιος τύχη· διὰ τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ θέσωμεν ἀπλῶς, ἐὰν δὲν ἀναγκασθῶμεν ὑπὸ τινος νὰ θέσωμεν τὸν ἕνα, καὶ νὰ ἀποβάλωμεν τὸν ἕτερον. Τὸ ἀναγκάζον τοῦτο πρέπει νὰ εἶναι προτεθειμένον, μὲ τὸ ὁποῖον συμφωνεῖ τὸ θετόμενον εἰς τρόπον, ὥστε τὸ προτεθειμένον καὶ τὸ τιθέμενον εἶναι ἠνωμένα εἰς τὸν νοῦν μας ὡς κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον τιθέμε//να. Ἡ μέθη, φέρ' εἰπεῖν, εἶναι ψεκτὴ διὰ τὴν νὰ μὴ εἶναι ἐπαινετή· διότι ἡ κακία εἶναι ψεκτὴ καὶ ἡ μέθη εἶναι κακία. Τὸ προτεθειμένον τοῦτο, ἡ κακία εἶναι ψεκτὴ, καὶ ἀναγκάζον ἡμᾶς νὰ θέσωμεν καὶ εἰς τὴν μέθην τὸ ψεκτὸν λέγεται αἷτιον ἢ ἡγούμενον· τὸ δὲ ἐκ τούτου τιθέμενον, αἰτιατόν ἢ ἐπόμενον· ὁ Νοῦς μας λοιπὸν εἰς τὴν σύναψιν δύο ἰδεῶν ἢ εἰς τὴν μιᾶς ἀπὸ τῆς ἄλλης διαίρεσιν προστάζεται ἀπὸ τὴν ἐφεξῆς λογικὴν ἀρχήν. Μὴ θέσης τίποτε χωρὶς αἷτιον, ἡγουν σύναπτε ἅπαν τεθέμενον ὡς ἐπόμενον μὲ προτεθειμένον τι ὡς ἡγούμενον· ὀνομάζεται δὲ αὕτη ἀρχὴ τῆς συνθέσεως ἢ δὲ μεταξὺ τοῦ αἷτιου καὶ τοῦ αἰτιατοῦ σχέσις λέγεται συνέπεια.

ΞΒ'. Ὄταν ἡ συμφωνία δύο ἰδεῶν εἶναι ἀμέσως καταφανής, ἄλλο αἷτιον τῆς συνάψεως τῶν δὲν χρειαζόμεθα, διότι ἔχουσιν εἰς ἑαυτὰς τὴν ἀρχὴν τῆς συνθέσεως οὕτως, ὅταν λέγω: ὁ Θεὸς εἶναι ἀθάνατος ὁ κύκλος εἶναι περιφερής τὸ τετράγωνον ἔχει γωνίας εἰς πᾶσαν μίαν ἐκ τῶν τριῶν τούτων προτάσεων αἱ ἰδέαι εἶναι ἀρχικῶς συντεθειμένα. Ἐὰν λοιπὸν ὀνομάσωμεν τὴν μὲν τῶν ἰδεῶν Α, τὴν δὲ ἑτέραν Β, ἢ σύναψις τῶν θέλει φανερωθῆν διὰ τῆς ἐξισώσεως $A=B$ · ἀλλ' ὅταν ἡ συμφωνία τῶν εἶναι ἀφανὴς καὶ λανθάνουσα, πρέπει νὰ προστρέξωμεν εἰς τὸ αἷτιον, τὸ ὁποῖον θεωρεῖται μὲν ὡς ἐξωτερικόν, ἐμφιλοχωρεῖ δὲ ἀληθῶς εἰς πᾶσαν μίαν ἀπὸ τὰς δύο ἰδέας καὶ ὅταν τὸ αἷτιον Γ συμφωνεῖ μὲ τὴν Α, καὶ μὲ τὴν Β, ἐξ ἀνάγκης συναρμολογοῦνται καὶ αἱ Α, Β· διότι ἐὰν εἴπωμεν, Α καὶ Β εἶναι ἀκοινώνητοι, Γ δὲ κοινωνεῖ καὶ // μὲ τὴν Α καὶ μὲ τὴν Β, ἀντιφάσκομεν προφανέστατα πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς ὁ δὲ γενικὸς τύπος τῆς παραθέσεως φαίνεται ἐνταῦθα ἐσχηματογραφημένος.

